

Ulu öndər Heydər Əliyevin neft strategiyası ilə başlanan uğurlu inkişaf yolu

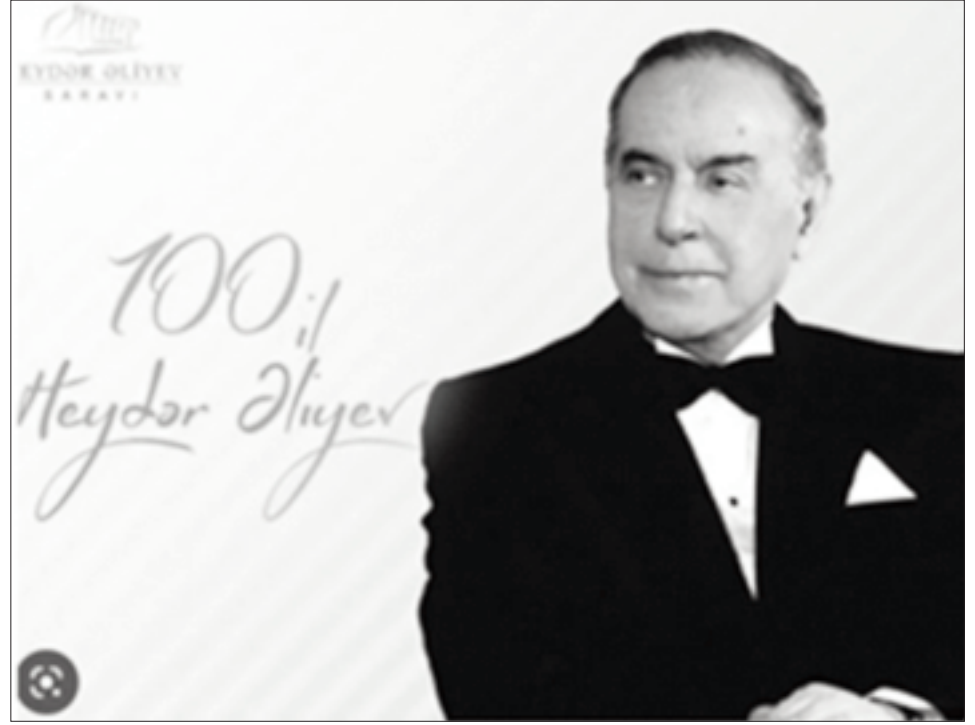
Yaxın günlərdə, konkret olaraq may ayının 10-da Ulu Öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 100-cü ili tamam olur. Bu dahi şəxsiyyətin xalqımız qarşısındakı xidmətlərini saymaqnan bitirmək mümkün deyil. Bu yazıda onun çoxsaylı xidmətlərindən yalnız biri - neft strategiyası haqda qısa məlumat verilir.

Məlumdur ki, neft və təbii qazı çox vaxt planetimizin qara və mavi qızılı da adlandırılır. Və bu adlandırma heç də təsədüfi deyil. Həqiqətən də müasir insan cəmiyyətini neft və təbii qaz olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Bu təbii sərvətlər bir tərəfdən ölkələrin enerjiyə olan tələbatını ödədiyi halda, digər tərəfdən neft-kimya sənayesi üçün ən qiymətli xammal sayılırlar. Müasir dövrdə həmin xammallar əsasında alınan və gündəlik məişətimizdən tutmuş sənaye və texnikanın ən müxtəlif sahələrində işlədilər maddələr o qədər çoxdur ki, onların dəqiq sayını söyləmək belə çətinlik törədir. Elə bu səbəbdəndir ki, son illərdə praktiki olaraq dünyanın bütün ölkələrində neft və qaza olan tələbat durmadan artmaqdadır. Həm də elə bu səbəbdən beynəlxalq ticarətdə, ən başlıcası isə siyasətdə neft və qaz amili demək olar ki, ən aparıcı amilə çevrilmişdir. Bu gün Dünyada, eləcə də Dünyanın bizə yaxın bölgələrində baş verən qaynar hadisələrin arxasında əsasən neft amilinin durduğu hətta siyasətdən uzaq insanlara da bəllidir. Neft amilinin Dünya siyasətinə nə qədər güclü təsir göstərdiyini keçən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərində baş vermiş məlum hadisələrdən də görmək olar. O vaxtlar qərb ölkələrinin istəyinin əksinə olaraq Dünyanın əsas neft ixracatçısı olan yaxın və orta şərq ölkələrinin və SSRİ-nin neft hasilatını azaltmaq və onun qiymətini qaldırmaqla bağlı çıxarıqları qərar həmin qərb ölkələrində və ABŞ-da uzun müddət davam edən enerji böhranına gətirib çıxarmışdı. Elə son illərdə RF-nın neft və qaz amilindən istifadə edərək qərb ölkələrinə göstərdiyi təzyiq, onları özündən enerji asılılığına salması da deyilənərə bariz misal ola bilər.

Yuxarıda söylənilənlərə əsasən belə bir yanlış fikir formalaşa bilər ki, zəngin karbohidrogen ehtiyatlarına malik ölkələr mütləq iqtisadi və siyasi cəhətdən də qüdrətli ölkələr siyahısında olmalıdırlar. Lakin tarixi təcrübə göstərir ki, bu fikriheç də neftlə zəngin olan ölkələrin hamısına aid etmək olmaz. Onların sırasında elələri dəvardır ki, deyilənlərin əksinə olaraq bu gün istər iqtisadi, istərsə də siyasi baxımdan ən ağır durumdadırlar, məsələn, Nigeryada olduğu kimi.

Tarixi təcrübə onu da birmənalı olaraq sübut etmişdir ki, təbii sərvətlərindən istifadə ilə bağlı siyasətdə düzgün olmayan, milli maraqlara söykənməyən siyasət yürüdən ölkələrin taleyi elə Nigerya kimi ölkələrin taleyindən fərqlənir, onların sərvətlərindən əldə edilən sərmayə öz xalqlarının firavanlığına deyil, yadellilərə xidmət edir. Şükürlər olsun ki, zəngin karbohidrogen ehtiyatlarına malik respublikamızda müstəqillik əldə edildikdən sonra neft siyasəti həyata keçirilərkən bütün bu amillər nəzərə alınmış, daha rəşional yol seçilmişdir. Və bu işdə

xalqımızın bəxti onda gətirmişdir ki, ölkəmiz üçün həlledici olan həmin dövrdə Dünya şöhrətli siyasi xadim, böyük dövlət adamı, Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycan rəhbərliyinə gəlmişdi. Həmin dövrlərdə respublikamızda mövcud olan ictimai-siyasi mənərə güman edirəm ki, hamımızın gözü önündədir. Müstəqilliyinə yenice qovuşmuş ölkəmiz saysız-hesabsız problemlərlə üz-üzə qalmışdı. Qeyri-sabit vəziyyətin mövcud olduğu, vətəndaş müharibəsi təhlükəsinin başımızın üstünü aldığı, total böhranın hökm sürdüyü, mənfur qonşularımız və onların havadarlarının sünü şəkildə yaratdığı Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı yaranmış problemlərin üst-üstə yığıldığı bir zamanda Azərbaycan müstəqil ölkə kimi ilk addımlarını atmağa başlamışdı. Ölkəmizin gələcəyi üçün lazimi tədbirlərin görülməsi böyük bir tarixi zərurət idi. Məhz belə bir çətin dövrdə dövlətimizin və dövlətçiliyimizin əsasları Ulu Öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən və müdrik siyasəti nəticəsində formalaşdırılırdı. Hələ o vaxtlar Ulu Öndər söyləyirdi ki, iqtisadiyyatı möhkəm olmayan ölkənin, iqtisadi müstəqilliyi olmayan ölkənin siyasi müstəqilliyindən danışmaq olmaz. Ölkəmizin iqtisadi müstəqilliyinin əldə edilməsi üçün konkret addımlar atılmış, çox mühim iqtisadi və siyasi islahatlar həyata keçirilməyə başlanmışdı. Heç şübhəsiz onların içərisində ən mühümü və çox böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edən 1994-cü il sentyabr ayının 20-də "Əsrin kontraktı"nın ("Əsrin müqaviləsi")nin imzalanması olmuşdur. Belə ki, ulu öndər yaxşı bilirdi ki, neft strategiyasını düzgün qurmadan qarşıya qoyulmuş möhtəşəm siyasi və iqtisadi vəzifələri həyata keçirmək mümkün olmayacaq, bu isə sonda böyük çətinliklər və qanlar bahasına əldə etdiyimiz müstəqilliyimizin itirilməsinə, bizim də mənfur qonşularımız kimi forpost ölkəyə çevrilməyimizə gətirib çıxaracaqdır. O da bəlli idi ki, böyük miqdarda sərbəst maliyyə vəsaitlərinə malik olmadan neft yataqlarını yerli resurslar hesabına geniş miqyasda istismar etmək mümkün deyildir. Məhz bu səbəbdən həmin dövrdə Azərbaycana sərmayə axınına nail olmaq ölkəmiz üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən bir məsələ idi. Bununla belə, yuxarıda göstərilən səbəblərdən, eləcə də şimal və cənub qonşularımızın neft kontraktlarının imzalanmasına ciddi-cəhdə mane olmağa çalışmaları (döfələrlə ölkədə dövlət çevrilişinə edilən cəhdlər, ulu öndərə qarşı hazırlanan sui-qəsd planları, Xəzər sahilyanı ölkələr arasında pay bölgüsünü aparmadan neft yataqlarının istismara başlanmasının mümkün olmadığını iddia etmələri, istismarı nəzərdə tutulan yataqların perspektivsiz yataqlar olması fikrini ortaya atmaları və.s.) Azərbaycanı dünyada çox riskli bir dövlət kimi tanıtmışdı. Belə bir vəziyyətdə xarici investorların ölkəyə dəvət edilməsi və buna müsbət cavab alınması möcüzə kimi görünürdü. Lakin Ulu Öndərin fəvqalədə bacarığı bu möcüzəni reallığa çevirdi. Sözsüz ki, bu hadisə Heydər Əliyev siyasətinin çox böyük uğuru idi. Şübhə yoxdur ki, Dünyanın nəhəng neft şirkətlərinin

Azərbaycana dəvət edilməsi onlar üçün lazimi şərait yaradılmadan, qoyulacaq investisiyaların qorunacağına dair etibarlı təminat verilmədən, o cümlədən qanunvericilik sahəsində lazimi addımlar atılmadan mümkün deyildi. Və bütün bu sadalananların öhdəsindən Ulu Öndər Heydər Əliyev layiqincə gələ bildi. Sözsüz ki, onun şəxsi nüfuzu, hələ sovet dövründən Dünyanın söz sahibi ölkələrində qüdrətli bir dövlət xadimi kimi tanınması bu işdə çox mühim amillərdən biri olmuşdur. Beləliklə, 1994-cü il sentyabr ayının 20-də yenice müstəqillik əldə etmiş respublikamız üçün çox böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edən bir hadisə - "Əsrin kontraktı" imzalandı. Azərbaycanın Xəzər Sektorunda yerləşən "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" (AÇG) neft yataqlarının birgə istifadəsini nəzərdə tutan bu kontrakt Dünyada məşhur olan bir çox neft şirkətləri - "BP" (Böyük Britaniya), "Amoko" (ABŞ), "Lukoil" (RF), "Statoil" (Norveç), "Türkiş Petroleum" (Türkiyə), "Unokal" (ABŞ), "Itocuco" (Yaponiya), "Ramco" (B. Britaniya), "Delta" (S. Ərəbistanı), "Penzoil" (ABŞ) və "Exon" (ABŞ) şirkətləri ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) arasında 30 il müddətinə imzalanmışdır (2017-ci ilin sentyabr ayında "Əsrin müqaviləsi"nin 23-cü ildönümündə Bakıda "Azəri-Çıraq-Günəşli" (AÇG) yataqlar blokunun işlənməsi üzrə Hasilatın Pay Bölgüsünün düzəliş edilmiş və yenidən tərtib olunmuş sazişi (PSA) imzalandı. Yenilənmiş sazişlə "Əsrin müqaviləsi"nin müddəti 2050-ci ilədək uzadıldı.). Bu hadisə sözün əsl mənasında Heydər Əliyev neft strategiyasının böyük tənənəsi idi. "Əsrin müqaviləsi" həm də ona görə tarixi hadisə sayılmalıdır ki, xarici şirkətlərlə əməkdaşlığımızın ilk təcrübəsi uğurlu olmuşdur. Birinci kontraktın sonra Azərbaycana maraq artmış, ölkəmiz özünü dünyada etibarlı tərəfdaş kimi tanıda bilməmişdir ki, bu da sonrakı mərhələlərdə çox vacib idi. "Əsrin müqaviləsi" imzalanmaqla Azərbaycanda nəhəng neft siyasətinə başlanmış və bu iş Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı İlham Əliyev tərəfindən bu gün də uğurla davam etdirilir.

"Əsrin müqaviləsi" imzalandıqdan

cəmi üç il sonra (1997-ci il) ilk neft hasil olunmuş, beş il sonra (1999-cu il) isə mənfəət nefti ixrac olunmağa başlanmışdır. Bundansonra qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri, həm də ən mühümü çıxarılan nefti xarici bazarlara çatdırmaq üçün neft kəmərlərinin inşası idi. (Məlumdur ki, dəmiryol nəqliyyatı vasitəsilə bu işin icrası nisbətən baha başa gəlir və bəzi texniki çətinliklərlə müşayiət olunur). Doğrudur, bu məqsədlə Sovet dövründən qalan neft kəmərlərindən (Bakı-Novorossiysk, Bakı-Supsa) müəyyən təmir və yenidən-qurma işləri aparıldıqdan sonra istifadə edilə bilər və edildi də. Lakin ulu öndər gözəl bildirdi ki, Azərbaycan neftinin taleyini yalnız həmin kəmərlərin öhdəsinə buraxmaq gələcəkdə böyük problemlər yarada bilərdi. Buna görə də, neft kəmərlərinin (sonralar isə həm də qaz kəmərlərinin) şaxələndirilməsinə (diversifikasiyasına) nail olmaq müstəsna əhəmiyyət kəsb edən bir problem kimi qarşıda dururdu. Bu problemin həlli də Heydər Əliyevin neft strategiyasının ən mühüm tərkib hissələrindən biri idi. Şükürlər olsun ki, çoxsaylı, həm də çox ciddi məniələrə baxmayaraq sonda ulu öndərin bu ideyası da reallığa qovuşdu. Təsədüfi deyil ki, Heydər Əliyev adına Bakı - Tbilisi - Ceyhan (BTC) əsas ixrac neft kəmərinin tikintisi və onun istifadəyə verilməsi, elə "Əsrin Kontraktı" kimi çox möhtəşəm tarixi hadisə sayılır. Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin də qeyd etdiyi kimi, BTC-nin tikilib istifadəyə verilməsinə onlara görə tarixi hadisə sayılır ki, o ilk dəfə olaraq Xəzər dənizinin neftini Aralıq dənizinin bazarlarına çıxardı, həm də ona görə ki, bu kəmərin yeni bir yol, yeni bir dəhliz açdı. Bölgədəki çox çətin geosiyasi vəziyyətə baxmayaraq xarici investorlar bu layihəyə də böyük vəsait cəlb etdilər, beynəlxalq maliyyə qurumları isə öz dəstəyini göstərdilər. Bununla da neft kəmərlərinin şaxələndirilməsi ilə bağlı ideya da reallaşdırıldı. Bu gün artıq üç istiqamətdən nəql edilən neftimiz (BTC əsas istiqamət olmaqla) dünya bazarlarına çox etibarlı şəkildə çatdırılır.

(Davamı 7-ci səhifədə)

(Əvvəli 2-ci səhifədə)

BTC-nin reallaşması Heydər Əliyevin neft strategiyasının ikinci böyük tən-tənəsi idi. “Əsrin Kontraktı” Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin və bunun-la həm də siyasi müstəqilliyinin məhkəməyə çevrilərək azad iqtisadi me-xanizimlərin tətbiqini və dünya iqtisadiyyatına dinamik inteqrasiyanı təmin edərək, ölkəmizin inkişafında müstəsna əhəmiyyətə malik rol oynamışdır. Sonrakı mərhələlərdə xarici investisiyaların, ən müasir avadanlıq və texnolo-giyaların, o cümlədən idarəetmə təcrübəsinin ölkə iqtisadiyyatına cəlb edilmə-si yolu ilə yüksək keyfiyyətli, rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsal edilmə-si, dövlətimizin müəyyən etdiyi iqtisadi inkişaf strategiyasının mühim tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Neftdən gələn gəlirlərin sayəsində maliyələşən daxili investisiyaların artımı hesabına iqtisadiyyatda tarazlı inkişaf təmin edilmiş, yüz minlərlə yeni-yeni iş yerlərinin açılması mümkün olmuşdur. Ölkə prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi məhz bunun nəticəsində Azərbay-canda yoxsulluq səviyyəsində yaşayanların sayı ilbəlil azalmaqda davam edir. Ölkəmizdə ilbəlil artan büdcə gəlirləri sosial sahələrin ehtiyaclarının qarşılan-masında əhəmiyyətli mənbəyə çevrilmişdir. Təhsilə və səhiyyəyə, ordu qu-ruculuğuna, eləcə də cəmiyyət həyatının digər sahələrinə yönəldilən vəsaitlər neft gəlirlərindən səmərəli istifadənin göstəriciləridir. Artıq ölkəmiz region dövlətləri arasında istər iqtisadi, istər siyasi, istərsə də hərbi cəhətdən qüdrət-li bir dövlətə çevrilmişdir. Son illər Azərbaycanın təkə müdafiə sahəsinə ayırdığı büdcə xərcləri təcavüzkar Ermənistanın bütün xərclərindən yüksək olur. Digər tərəfdən Qarabağ həqiqətlərinin Dünyaya olduğu kimi çatdırıl-masında da “Əsrin Kontraktı”nın müstəsna rolu olmuşdur. İkinci Qarabağ mü-haribəsində əldə etdiyimiz möhtəşəm qələbənin təməli də Ulu Öndərin neft strategiyası ilə qoyulmuşdu. “Əsrin Kontraktı” həm də Bakının dünyanın neft mərkəzi olmaq şöhrətini bərpa etdi, özünə qaytardı. O, Azərbaycanın bu gününü yaratdı, gələcə-yini müəyyən etdi. Həm müasirlərimiz, həm də gələcək nəsillər üçün Neft Fondunu formalaşdırdı.

Ölkəmizdə, eləcə də onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respubli-kasında həyata keçirilən möhtəşəm qurucu-

luq işləri də məhz “Əsrin Kontraktı”nın imzalanması, Ulu Öndərin neft strategiyasının reallaşması sayəsində mümkün olmuşdu (təkə son bir neçə ildə respublikamızda həyata keçirilən quruculuq işləri bütün Sovet dövründə olduğundan daha çoxdur desək, zənnimcə yanlışdır). Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün respublikamızda qeyri-neft sektorunun inkişafı da sürətlə gedir və buna təkan verən də məhz neft

siyasəti, neft strategiyası olmuşdur. Onu da qeyd etmək vacibdir ki, “Əsrin Kontraktı” Ulu Öndər Heydər Əliyevin daha bir xidmətinin parlaq şəkildə üzə çıxmasına səbəb oldu. Belə ki, vaxtilə - 1970-ci illərdə Heydər Əliyev tərəfindən göstərilən təşəbbüslər nəticəsində yaradılmış infrastruktur kontraktın sürətlə icra olunmasına xidmət göstərdi. Əgər Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi birinci dövrdə (sovet dövründə) dərin özüllər zavodunu tikdirməsəydi, müqavilənin icrası çox yubana bilirdi. Həmin dövrdə ulu öndərin Bakıda neft avadanlıqları zavodunu, neftayırma və neft emalı zavodlarını və s. tikdirməsi, neftlə zəngin yataqların istismarını ləngidərək gələcək nəsillərə sax-laması da kontraktın imzalanmasına təkan verən amillərdən sayılmalıdır.

Beləliklə, müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycanın qazandığı bütün uğurlarda Ulu Öndər Heydər Əliyev siyasi kursunun və onun tərkib hissəsi olan neft strategiyasının əvəzedilməz rolu olmuşdur. Bu strategiya beynəlxalq birliyin Azərbaycana inamını, etimadını formalaşdıran əsas amildir. Bu, həm də iqtisadi amildən siyasi təsir vasitələrinə çevrilərək ölkəmizin geosiyasi maraqlarını təmin edən, global məkana inteqrasiyanı reallaşdıran, Cənubi Qafqazda, eləcə də digər bölgələrdə enerji təhlükəsizliyini qoruyan və sabitliyi mü-hafizə edən, əhalinin sosial təminatını, dövlətin iqtisadi rifah və tərəqqisini stimullaşdıran vacib faktördür.

Bu gün ölkəmizin dinamik sosial-iqtisadi inkişaf yolunda inamla irəliləmə-si, iqtisadi inkişaf tempinə görə böyük uğurlar qazanması, öz milli maraqlarını müvəffəqiyyətlə təmin etməyə qadir bir dövlət kimi müstəqil siyasət yürüdə bilməsi, iri tutumlu layihələri həyata keçirə bilməsi, büdcə gəlirlərini il-dən- ilə əhəmiyyətli dərəcədə artırma bilməsi, müdafiə qüdrətini artırması və ikinci qarabağ müharibəsində möhtəşəm qələbə çalması və s. Ulu Öndər Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliklə əsasını qoyduğu neft strategiyası sayəsində mümkün olmuşdur. Sonralar respublikamızda qaz əsrinin başlanması, Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təminində oynadığı mühüm rol da Ulu Öndərin neft strategiyası reallaşmadan mümkün olmazdı. Şübhə yoxdur ki, bu siyasət bundan sonra da Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdiriləcəkdir.

Tofiq Əliyev

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi Təbii Ehtiyatlar İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü, professor